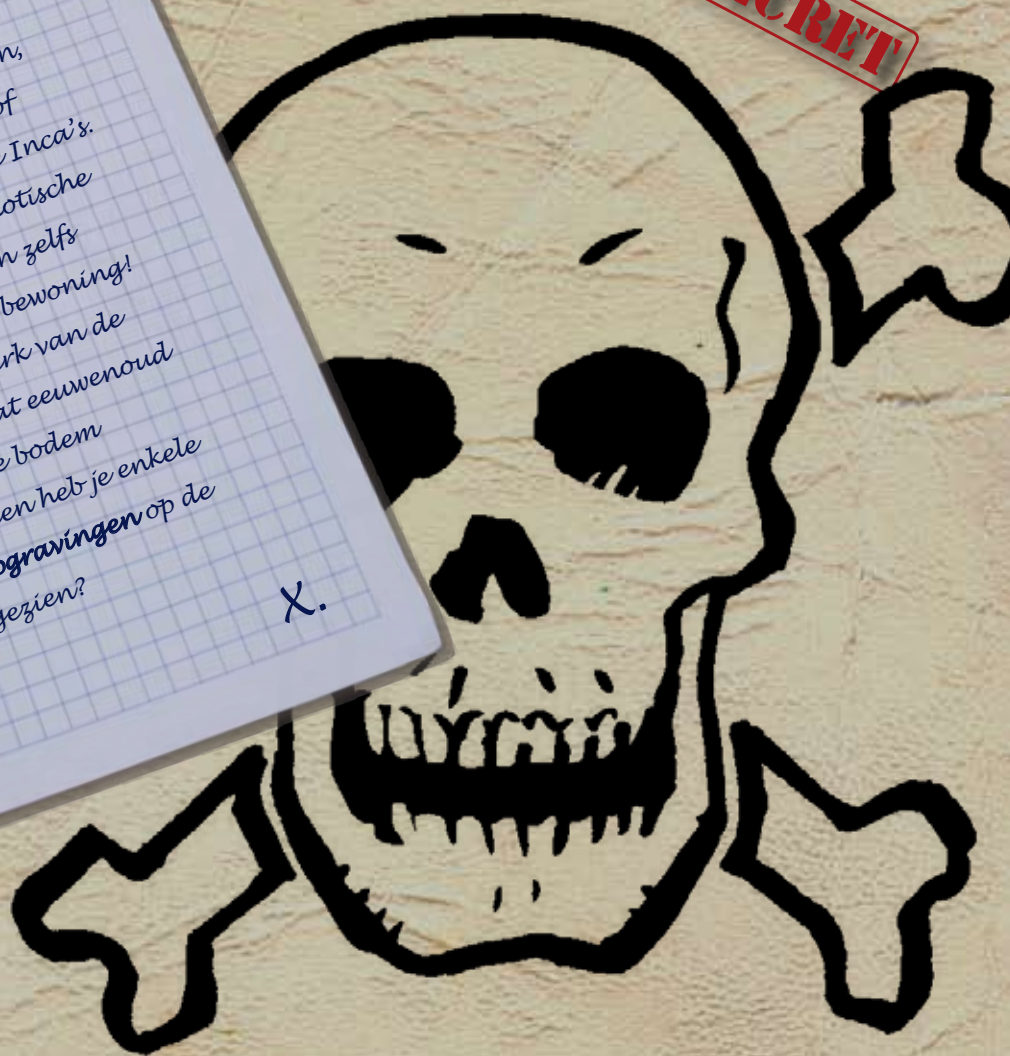

TOP SECRET

Bij de woorden **geschiedenis** en **archeologie** denken we vaak aan piramides in de Egyptische woestijn, Romeinse gladiatoren in Italië of vreemde oude culturen zoals de Inca's. Maar ook in het iets minder exotische Mechelen was er honderden en zelfs duizenden jaren geleden al bewoning! Dit weten we dankzij het werk van de **archeologen** die al heel wat eeuwenoud materiaal uit de Mechelse bodem hebben gehaald. Misschien heb je enkele jaren geleden zelf de **opgravingen** op de Mechelse Grote Markt gezien?

X.

MECHELSE MOLLEN

GRAVEN NAAR ONS VERLEDEN

NIEUWSBRIEF 11

Met deze nieuwsbrief willen we jongeren laten kennismaken met het keig(r)ave verleden van de Mechelse regio, en dit op een leuke manier. Je krijgt heel wat informatie, weetjes, foto's en tekeningen die vertellen over de geschiedenis van en de opgravingen in en rond Mechelen. Elke periode komt aan bod en in het midden brengt een kaartje extra duidelijkheid. Ook vind je hier en daar een link, voor de internetliefhebber die meer informatie wil. Zo verplaats je je moeiteloos in de huid van een Mechelaar uit een andere tijd!

Veel lees- en kijkplezier!

WAT IS ARCHEOLOGIE?

Indiana Jones is waarschijnlijk de bekendste "archeoloog", maar denk nu niet dat de echte archeologen ook zulke avonturiers en schatgravers zijn...

Het woord archeologie komt uit het Grieks en betekent letterlijk "leer der oudheid". Door de studie van verschillende bronnen (overblijfselen die bewaard zijn in de bodem, maar bv. ook geschreven bronnen zoals oude boeken, mondelinge bronnen

zoals oude verhalen en legenden en beeldmateriaal zoals oude tekeningen, plannen en foto's) probeert de archeoloog inzicht te krijgen in de geschiedenis en ontwikkeling van een bepaalde cultuur of plaats.

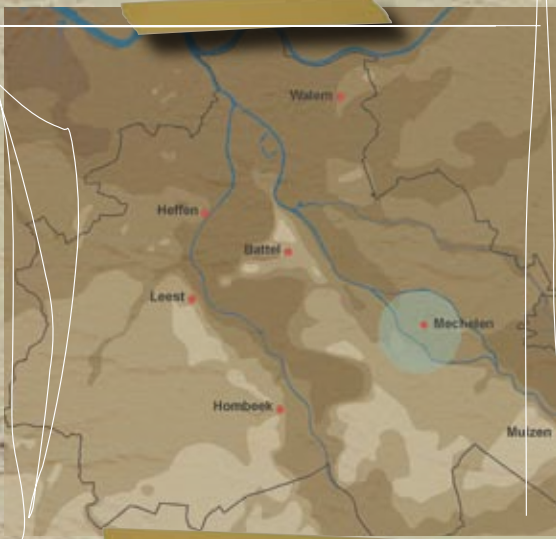
Gevaar

Het bodemarchief

De in de bodem bewaarde resten variëren van kleine zilvermunten, sieraden en aardewerk tot grote constructies zoals huizen, bruggen en zelfs omwallingen. Ook organische resten zoals kersenpitjes, graankorrels en dierenbotjes vertellen ons iets over het verleden, bv. over wat men in die tijd zoal at. Deze resten worden meestal gevonden bij opgravingen, en dat is dan meteen ook één van de belangrijkste bezigheden van de archeoloog.

In Mechelen is men al zo'n 100 jaar geleden begonnen met opgraven, maar pas enkele jaren geleden heeft de stad ook een eigen archeologische dienst opgestart, opdat de kostbare sporen van ons verre verleden voor eeuwig bewaard zouden blijven.

DE GEOGRAFIE VAN GROOT-MECHELEN

We concentreren ons in deze nieuwsbrief op Mechelen en omgeving. Groot-Mechelen bestaat uit de stad Mechelen, de dorpen Hombeek, Leest, Heffen en Walem in het westen tot noordwesten, en Muizen in het zuidoosten.

Als je kijkt naar het reliëfkaartje van dit gebied, zie je dat er twee belangrijke rivieren door Mechelen stromen: enerzijds de Dijle, dwars door het centrum van de stad, en anderzijds de Zenne, ten westen ervan. Deze rivieren worden van elkaar gescheiden door een rug (een langgerekt, hoger gelegen gebied) en ook ten westen van de Zenne vinden we een hoger gelegen gebied: het plateau van Hombeek.

Wonen doe je niet overal!

De hoger gelegen terreinen waren van oudsher uitermate geschikt voor akkerbouw, terwijl de lagere delen (oevers, beekdalen, moerassen) bv. gebruikt werden om het vee te laten grazen of om klei te winnen voor het maken van baksteen. De vroegere bewoners, meestal boeren, bouwden hun huizen het liefst op de hoger gelegen plaatsen, omdat zich daar de vruchtbaarste gronden bevonden, er geen kans op overstromingen bestond en men er een goed uitzicht had op de wijde omgeving. Daarom moeten we de oudste permanente bewoning in het Mechelse dus niet in de huidige, grotendeels laag gelegen stadskern gaan zoeken.

WIST JE DAT...

... er in de oude steentijd, tot ca. 9.500 v.C., hier een ware **ijstijd** heerste? Tijdens de koudste perioden was Mechelen, en ook de rest van Vlaanderen, niet meer dan een schrale vlakte met veel wind en stof. Het vror gedurende het grootste deel van het jaar, alleen in de warmste periode ontdooidde het ijs even. Het beetje begroeiing dat er was, bestond uit mossen en grassen.

STEENTIJD, BRONSTIJD & IJZERTIJD

(< 10.000 v.C.
- 2000 v.C.)

(2000 v.C.
- 800 v.C.)

(800 v.C.
- 57 v.C.)

ROMEINSE TIJD

(57 v.C.
- 476 n.C.)

Vooraleer de mens zich permanent ging vestigen, trok hij rond, op zoek naar voedsel. De moderne mens (*Homo sapiens sapiens*) loopt nu al zo'n 40.000 jaar rond op het Europese continent. Wat ons uniek maakt ten opzichte van de dieren is het feit dat we gereedschap en andere gebruiksvoorwerpen maken. Tot 2000 v.C. waren deze meestal uit (vuur)steen, vandaar de naam steentijd.

In tegenstelling tot wat de Flintstones ons willen doen geloven, leefden er in die tijd helemaal geen dinosaurussen. De laatste dino's waren immers al zo'n 65 miljoen jaar eerder uitgestorven.

Gedurende het grootste deel van de steentijd leefde men van de jacht, de visvangst en het verzamelen van eetbare planten en vruchten. Pas rond 5000-4000 v.C. ging men aan landbouw en veeteelt doen. Tot de bekendste sporen uit de steentijd in de regio Mechelen behoren enkele kampplaatsen van jagers-verzamelaars. Archeologen ontdekten in Mechelen-Noord een groot aantal vuurstenen voorwerpen zoals schrabbers (om huiden te bewerken tot kleding, schoeisel, tentzeil...) en pijlpunten.

>><http://archeoweb.mechelen.be/nl/virtueel/tijdslijn-detail.asp?id=1>

De metaaltijden

Toen men rond 2000 v.C. ontdekte hoe men metaal kon smelten en bewerken, gaf men de voorkeur aan dat materiaal boven vuursteen. Tot de eerste metalen gebruiksvoorwerpen behoorden onder meer bijlen en sieraden. Deze werden gemaakt uit brons, een legering (mengeling) van koper en tin. Deze periode wordt dan ook de bronstijd genoemd. Tot op heden zijn er in het Mechelse uit deze periode amper vindplaatsen gekend, maar er moet toch bewoning geweest zijn. Dat blijkt uit de vondst van enkele bronzen bijlen: één in de Bleekstraat in Mechelen en één in Hombeek.

In onze streken ontdekten men rond 800 v.C. dat ijzer makkelijker te verkrijgen was en bovendien een sterker eindproduct opleverde. De ijzertijd was geboren. Dat Mechelen ook in deze periode bewoond

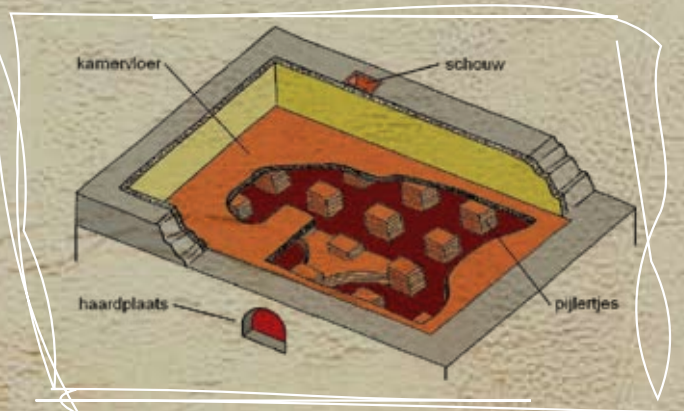
was, bewijst de nederzetting (houten gebouwen) die een eeuw geleden bij Nekkerspoel gevonden werd. Men vond er bovendien een houten kano van bijna 8,5 m lang, naast enkele meer bescheiden voorwerpen zoals vishaken en aardewerk. Ook op andere plaatsen in de regio zijn resten gevonden uit de ijzertijd, onder meer enkele urnen (zie foto) die men vulde met de as van de overledenen.

>><http://archeoweb.mechelen.be/nl/virtueel/tijdslijn-detail.asp?id=2>

Toen Julius Caesar in 57 v.C. onze gewesten binnenviel, sprak hij de beroemde woorden "van alle Galliërs zijn de Belgen de dappersten". Dapper of niet, tegen het Romeinse leger waren die arme Belgen niet opgewassen.

Onder het bewind van de Romeinen werden in onze streken heel wat nieuwigheden ingevoerd, zoals het gebruik van baksteen en beton als bouw materiaal. De huizen werden verlicht met olielampjes (zie foto). In grote alleenstaande huizen (villa's) waren er zelfs kamers met vloerverwarming. Het principe van de Romeinse vloerverwarming (hypocaustum genaamd) was eigenlijk vrij eenvoudig: in een ondiepe kelder werd een vuurtje gestookt om de bovenliggende vloer te verwarmen. Omdat de vloer bovenop een reeks pijlertjes was gebouwd, kon de lucht eronder vrij circuleren. Vervolgens steeg deze langs holle bakstenen in de muren, zodat ook deze aangenaam warm werden.

Afrit X Mechelen-Zuid?

Zowel in Hombeek, Muizen als Leest zijn resten van Romeinse villa's aangetroffen, mét vloerverwarming. De huizen waren deels gebouwd in (bak)steen en deels in hout en leem. Ze waren zeer gunstig gelegen, temidden vruchtbare zandleemgronden en tussen 2 belangrijke marktdorpen: Elewijt en Rumst. Vlakbij moet ook een Romeinse weg gelegen hebben. De Romeinen zijn immers verantwoordelijk voor het eerste goede wegennet in onze streken, de zogenaamde heer- of heirbanen, die een snelle verbinding vormden tussen de villa's, marktdorpen en grote steden als Tongeren.

>> <http://archeoweb.mechelen.be/nl/virtueel/tijdslijn-detail.asp?id=3>

Volgens sommige onderzoekers zou Mechelen ontstaan zijn op de plaats van een Romeinse nederzetting bij het kruispunt van twee Romeinse wegen, maar hiervoor hebben we tot op heden helaas (nog) geen sluitend bewijs.

... de Belgen waar **Julius Caesar** het over had, niet allemaal in het huidige België woonden? "Belgae" was toen een verzamelnaam voor een aantal Keltische stammen die vooral in het huidige Noord-Frankrijk en in het zuidelijke en westelijke deel van Vlaanderen leefden. Pas in de nieuwe tijd is men de naam "België" gaan gebruiken voor het huidige grondgebied.

Blijkbaar is Mechelen altijd al een leuke plaats geweest om te wonen, want hier heeft men de tot dusver grootste concentratie steentijd materiaal gevonden in het Mechelse. Meer dan 600 stukken vuursteen kwamen aan het licht in 1938.

Heilige plaatsen blijven heilige plaatsen, of ze nu heidens of christelijk zijn. In Heffen is de 17e-eeuwse Onze-Lieve-Vrouwen-Doornkapel op een grafheuvel uit de ijzertijd gebouwd!

In Leest en Hombeek werden de resten van 2 Romeinse villa's teruggevonden. Beide hadden zelfs echte vloerverwarming. Zoals je kan zien, liggen ze dicht bij elkaar. Niet ver daarvan liep de heirbaan van Elewijt naar Rumst. Op de foto zie je enkele voorbeelden van Romeins aardewerk, gevonden in de regio Mechelen.

De toren is al wat overblijft van de middeleeuwse Sint-Lambertuskerk, oorspronkelijk één van de oudste kerken in ons land.

Goudschatten horen thuis in sprookjes, maar bij de aanleg van de spoorweg in Muizen werd dit werkelijkheid. Een muntschat met meer dan 70 zilveren munten uit de 9e eeuw, waaronder zelfs een zeldzame Arabische munt, werden per toeval ontdekt!

0 1.250 2.500 5.000 Meter

ARCHEOLOGISCH MECHELEN

steentijd

< 10.000 v.C. - 2000 v.C.

bronstijd

2000 v.C. - 800 v.C.

ijzertijd

800 v.C. - 57 v.C.

2000 v.C.

1000 v.C.

Langs de Otterbeek werden in 1940 meer dan 40 vuurstenen pijlpunten en andere voorwerpen gevonden... Was dit ooit een kampplaats van jagers-verzamelaars?

Tijdens recente opgravingen is men hier op het erf van een laatmiddeleeuwse woning gestoten. Er is onder andere een waterput gevonden met heel wat intact aardewerk. De waterput bestond uit een houten ton met daarboven een stenen constructie.

De bekendste vondst uit de ijzertijd in Mechelen werd ca. 100 jaar geleden gedaan. Bij werken langs de Dijle vond men een kleine nederzetting. Behalve de resten van enkele houten gebouwen werd er ook deze kano gevonden.

Dit kapiteeltje, het bovenste deel van een zuil, werd gevonden bij het Minderbroederklooster. Het is afkomstig van het eerste klooster uit de 13e eeuw.

Een kerkhof onder je voeten in het centrum van de stad? Jawel hoor, het kan! Men is hier gestoten op een oud kerkhof dat hoorde bij de kathedraal. Eén van de skeletten was maar liefst 900 jaar oud...

Museum Brusselpoort

Over de Grote Markt vind je heel wat uitleg op pagina 6.

De weg die in de 13e eeuw over de Veemarkt liep, was langs beide zijden verstevigd met een rij palen en houten vlechtwerk.

Om hier het "Huis van de Mechelaar" te kunnen bouwen, heeft men eerst een aantal oude gebouwen moeten afbreken. Daarbij kunnen we enkele opmerkelijke vondsten vermelden, zoals een aantal oude muurnissen en een grote oven.

Tussen de Begijnenstraat en de IJzerenleen stond ooit een zandstenen gebouw, genaamd "het Spijker". Het gebouw gaat terug tot de middeleeuwen en werd mogelijk gebruikt als graanopslagplaats. Spica (vandaar "Spijker") is immers Latijn voor graan.

WIST JE DAT...

... de ring rond Mechelen overeenkomt met de stadsomwalling uit 1263? Dat is ook de reden waarom de Brusselpoort in het midden van de ring staat.

romeinse tijd
57 v.C. - 476 n.C.

middeleeuwen
476 - 1492

nieuwe tijd
1492 - 1789

nieuwste tijd
1789- 1945

0

1000

●

DE MIDDELEEUWEN (476 N.C. – 1492 N.C.)

Het ontstaan van Mechelen

Het ontstaan van Mechelen zou nauw samenhangen met de figuur van de heilige Rombout (in het Latijn: Rumoldus). Volgens de legende zou deze van oorsprong Ierse monnik naar Mechelen gekomen zijn om de mensen in deze regio tot het christendom te bekeren. Hij zou hier een kerk en/of abdij hebben gesticht en vermoord zijn in 775. Maar is dit verhaal gebaseerd op feiten of fictie?

Mechelen wordt voor het eerst vernoemd in 870 en in de 10e eeuw is er ook sprake van een abdij. Onderzoekers hebben onlangs aangetoond dat de botresten die bewaard worden in het reliekschrijn van Sint-Rombout in de Mechelse kathedraal en die sinds 1302 in

processie worden rondgedragen (zie tekening), inderdaad uit de vroege middeleeuwen dateren. De legende lijkt daarmee in grote lijnen bevestigd. Tijdens opgravingen aan de Hertshoornstraat (Lamot) bleek trouwens dat er in de 10e eeuw op deze plaats al een kleine nederzetting was, met een haventje (portus) van waaruit men handel dreef.

In de vroege middeleeuwen was er ook in Muizen bewoning. Bij werken langs de spoorweg werden een grafveld uit de 6e eeuw en een muntschat uit de 9e eeuw gevonden. De schat bestond uit meer dan 70 zilvermunten en zelfs een Arabische dinar uit 866 die was geslagen in het rijk van de kalief van Bagdad, in het huidige Irak. Er bestonden in die tijd dus duidelijk al handelscontacten met de Arabische wereld.

>><http://archeoweb.mechelen.be/nl/virtueel/tijdslijn-detail.asp?id=4>

>><http://archeoweb.mechelen.be/nl/virtueel/sites-detail.asp?id=64>

De volle en late middeleeuwen

Vanaf het jaar 1000 groeide Mechelen aan tot een belangrijke bewoningskern. Een eerste stadsomwalling werd gebouwd rond 1200 maar werd al omstreeks 1263 vervangen door een stadsmuur die een veel ruimer gebied omsloot. In die tijd werd ook begonnen met de bouw van de Sint-Romboutskerk. Vanaf dan kunnen we spreken van een echte stad.

Uit de opgravingen in 2001-2002 op de Grote Markt bleek dat deze plaats niet altijd een open plein is geweest. In de 13e eeuw was het eerder een knooppunt van wegen, waarvan er één dwars over de huidige markt liep (zie plannetje). Langs deze weg zijn sporen gevonden van de eerste lakenhalle, een gebouw waar stoffen werden verkocht. De lakenhandel bleek trouwens zeer winstgevend voor de stad en haar bewoners.

Wat verderop langs de weg stond het Steen, een (zoals de naam doet vermoeden) stenen gebouw dat in de 13e-15e eeuw dienst deed als gevangenis. In de beerputten van het Steen vonden de archeologen maar liefst 350 dobbelsteentjes, een aantal houten en aardewerken speelschijfjes en zelfs verschillende speelborden. Gezelschapspelen behoorden blijkbaar tot het favoriete tijdverdrijf van de middeleeuwse gevangenen.

Pas aan het einde van de middeleeuwen werd de Grote Markt een groot open plein en kreeg ze haar huidige spectaculaire uitzicht en grandeur.

>><http://archeoweb.mechelen.be/nl/virtueel/sites-detail.asp?id=47>

KEIGRAAF

Zelf aan de slag? Dat kan!
JCW vzw organiseert archeologie-
kampen voor jongeren. Van 28 tot
30 oktober 2007 zijn ze te gast in
Mechelen... en JIJ kan erbij zijn!
Je helpt de archeologen van de
stedelijke dienst Archeologie bij
het onderzoek van de vondsten en
ontdekt samen met hen de leef- en
eetgewoonten van onze middeleeuwse
voorouders. 's Avonds verblijf je op het
domein Roosendael in Sint-Katelijne-
Waver.
Schrijf je snel in voor deze driedaagse
(of één van de vele andere activiteiten)
op www.jcweb.be.

X.

WIST JE DAT...

... men in de middeleeuwen ook al **gezelschapspelen** had? Natuurlijk geen "Kolonisten van Catan" of "Monopoly", maar wel de voorlopers ervan. Zo werd er al gekaart in de 14e eeuw, gedamd in de 12e eeuw en geschaakt en gedobbeld in de 11e eeuw! Vooral het dobbelen was populair bij de gewone mensen, alhoewel het bij wet verboden was want het leidde te vaak tot ruzie en schulden.

DE NIEUWE TIJD (1492 – 1789)

De Habsburgse hofcultuur

Van overal kwamen mensen naar Mechelen. Niemand minder dan Keizer Karel werd hier opgevoed, nota bene door zijn tante Margareta van Oostenrijk die zich met haar hele hofhouding in de stad gevestigd had. Van het begin van de 16e eeuw tot 1530, was Mechelen de hoofdstad van de Nederlanden (België en Nederland). Prachtige gebouwen zoals het Hof van Savoye en de huidige stadsschouwburg dateren uit deze periode.

De periode werd gekenmerkt door een ongeziene bloei van kunsten en wetenschap. De burgerjeugd van die tijd werd onderwezen in verschillende vakken, waaronder muziek. Bij opgravingen in een kelder aan de rand van het vroegere Sint-Romboutskerkhof vonden archeologen enkele leesteenfragmenten waarin duidelijk notenbalken zijn gegrift (zie foto). Deze leien werden ongetwijfeld gebruikt in de muzieklees.

>><http://archeoweb.mechelen.be/nl/virtueel/sites-detail.asp?id=52>

Verwoesting en langzaam herstel

Toen in 1530 Brussel de hoofdstad van de Nederlanden werd, verloor Mechelen veel van haar glorie. Maar de zwartste bladzijden uit de Mechelse geschiedenis moesten nog geschreven worden. In 1546 werd de Zandpoort, een grote opslagplaats voor buskruid aan de huidige Zandpoortvest, getroffen door de bliksem. De gevolgen waren verschrikkelijk: bijna de helft van de stad raakte als gevolg van de ontploffing zwaar beschadigd en er vielen honderden doden. En alsof dat nog niet genoeg was, kreeg de stad in de daaropvolgende jaren af te rekenen met de Beeldenstorm en aanhoudende (godsdienst)oorlogen.

DE NIEUWSTE TIJD (1789-1945)

In de 17e-18e eeuw was Mechelen niet veel meer dan een provincie-stadje dat onder Spaans en vooral Oostenrijks bewind stilaan weer op adem kwam.

De nieuwste tijd begon met de Franse Revolutie, die niet alleen in Frankrijk maar ook in de buurlanden gevolgen had. Alle kerken, kloosters en kerkelijke (kunst)schatten werden openbaar verkocht of naar Frankrijk gebracht, en de geestelijken werden verdreven. Dit was ook het lot van de Mechelse minderbroeders. Nadat de broeders waren verjaagd, werden de kloostergebouwen gebruikt als militaire kazernes en hooimagazijn.

Tijdens opgravingen in 2005-2006 bij de Minderbroederskerk vonden archeologen, bovenop de resten van het klooster van de minderbroeders uit de 13e-14e eeuw en zo'n 200 skeletten, ook overblijfselen van de militaire aanwezigheid: naast een voorraadkelder, een beerput en een wc-pot, die trouwens opvallend veel lijkt op onze huidige wc's, twee knopen van legeruniformen: de ene toont het cijfer 9, de andere een stel gekruiste kanonslopen.

>><http://archeoweb.mechelen.be/nl/virtueel/sites-detail.asp?id=65>

In de 19e eeuw werd de stadsmuur afgebroken en kreeg Mechelen stilaan haar huidige uitzicht. Maar dat de stad zelfs op een eeuw tijd nog sterk kan veranderen, bewijzen volgende oude foto's. Herken je de plaatsen waar deze foto's genomen zijn?

>><http://www.beeldbankmechelen.be>

... de spotnaam "maneblussers" afkomstig is van een verhaal dat zich in januari 1687 afspeelt? Een man die na een nachtje in de kroeg naar huis ging, sloeg alarm omdat de Sint-Romboutstoren volgens hem in lichterlaaie stond. De noodklokken werden geluid en van overal kwamen burgers toegesnel om het vuur te blussen. Bij de toren gekomen, zag men echter geen vuur. De gloed die voor brand werd aanzien, werd veroorzaakt door het schijnsel van de maan.

... de hedendaagse pleinen rond kerken tot in de nieuwe tijd kerkhoven waren? Pas aan het einde van de 18e eeuw werden de doden niet langer in de binnenstad begraven... Ook nu vindt men bij graafwerken rond kerken nog vaak skeletten.

LOSSE VONDSTEN

INTERNET

Wil je steeds op de hoogte blijven van de laatste ontdekkingen? Dan kunnen we je volgende sites aanraden:

- >> <http://archeoweb.mechelen.be>
- >> www.mechelen.be/archeologie
- >> www.archeonet.be
- >> www.opgraven.be

Als je meer wil weten over de vroegste geschiedenis van de stad en over de gevangenis op de Grote Markt, dan is "Het Steen en de burgers" een absolute aanrader.

Een uitgave van de Stad Mechelen-dienst Archeologie, 2007

Wanted!

Ben je tussen 16 en 24 en creatief met woord, beeld of muziek? Durf je de confrontatie aangaan met de archeologie? Maak een soundtrack, kunstwerk, film... en toon je resultaat op de **Nacht van de Archeologie**, op de zolders van Museum Brusselpoort!

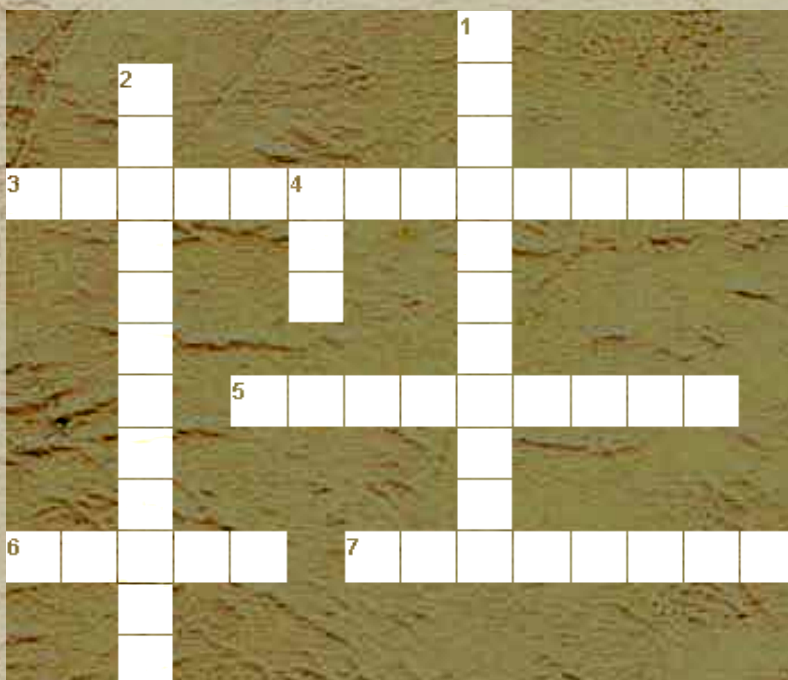
- >> www.liftmuup.be
- >> www.mechelen.be/stedelijkemusea

Lift MU Up

Een project van Lift MU Up, de jongerenwerking van Stedelijke Musea Mechelen, in samenwerking met de dienst Archeologie.

Wie de archeologische vondsten eens van naderbij wil bekijken, kan hiervoor terecht in het stedelijk museum Brusselpoort (di-zo en feestdagen, 13:00-17:00).

KRUISWOORDRAADSEL

- Hoe noemen we de vloerverwarming bij de Romeinen (Lat.)?
- Wat is de spotnaam van de Mechelaars?
- Tot welke orde behoorden de geestelijken wiens klooster recent werd opgegraven en dat op het einde van de 18e eeuw werd omgevormd tot kazerne?
- Welk lichaamsdeel is ook een hoger gelegen strook land tussen twee rivieren?
- In welke periode werden voor het eerst voorwerpen gemaakt uit een legering van tin en koper?
- Met welke naam werd de oude gevangenis aangeduid die destijds op de Grote Markt stond?
- Hoe luidt de naam van de heilige Rombout in het Latijn?

Heb je nog vragen, aarzel dan niet en stuur ons een e-mailtje: archeologie@mechelen.be.

COLOFON: Samenstelling en teksten: Jos Vranken en Bart Robberechts. Met dank aan alle medewerkers | Foto's: Stad Mechelen, Regionale Beeldbank Mechelen, Erf-Goed.be, VIOE, JCW. Met dank aan Johan Dils | Vormgeving: Pigment.be | Illustraties: Philippe Paquet | Druk: Artoos | V.U.: Heidi De Nijn, Grote Markt 21, 2800 Mechelen. D/2007/0797/038